

V dňoch 14. — 15. júna 1982 usporiadal Ústav filozofie a sociológie SAV v Dome vedeckých pracovníkov v Smoleniciach interdisciplinárne sympóziu *Modely a modelovanie vo vedeckom poznaní*. Sympóziu sa realizovalo ako súčasť výstupu riešenia čiastkovej úlohy VIII-3-7/4 *Materialistická dialektika a špeciálne metódy v spoločenských vedách* v rámci HU VIII-3-7 *Filozofické problémy rozvoja súčasnej vedy a revolučnej praxe*. Okrem pracovníkov Ústavu filozofie a sociológie SAV a Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV sa sympózia zúčastnili poprední odborníci z jednotlivých spoločenskovedných pracovísk SAV, Katedry logiky FFUK, Katedry kybernetiky PrFUK, Matematického ústavu SAV a Katedry filozofie FFUK.

Cieľom sympózia bolo prehĺbiť analýzu väzieb základných princípov materialistickej dialektiky a metódy modelovania vo vedeckom poznaní, filozofických a metodologických problémov modelovania v priamej konfrontácii s dosiahnutými výsledkami v súčasnom spoločenskovednom výskume.

Sympóziu otvoril akademik V. Círbes, vedúci oddelenia pre riadenie spoločenských vied SAV a riaditeľ Ústavu filozofie a sociológie SAV. Ukázal na nevyhnutnosť neustáleho rozširovania a prehľbovania interdisciplinárnej spolupráce vo vedeckom výskume. Týka sa to aj problematiky sympózia. Ide o rozpracovanie komplexnejšieho prístupu k úlohám, možnostiam a problémom využívania modelov a metódy modelovania v špeciálnych vedách. Ako ukazujú doterajšie skúsenosti, v takomto prístupe sa efektívnejšie dosahujú výsledky, získavajú impulzy, námety, hľadajú sa perspektívy ďalšieho prehľbovania metodológie a rôznych metód súčasného vedeckého poznávania.

Hlavný referát *Materialistická dialektika a teória modelov* predniesol PhDr. J. Dubnička, CSc., z Ústavu filozofie a sociológie SAV. Analyzovali sa v ňom pojmy „model“, „modelovanie“, ich vzťah k ďalším kategóriám, ako sú „abstrakcia“, „idealizácia“, „analogia“, interpretácia“. Rozoberali sa rôzne typy modelovania — fyzické modelovanie, matematické modelovanie, funkcionálne modelovanie, modelovanie vyvíjajúcich sa organických systémov — ich východiskové princípy, vzťah modelu a experimentu, modelu a hypotézy, ako aj niektoré aspekty dialektiky modelovania. Záver referátu bol venovaný niektorým aktuálnym problémom klasifikácie modelov.

Po hlavnom referáte odznel celý rad veľmi zaujímavých a fundovaných koreferátov, ktoré boli venované všeobecným metodologickým problémom modelovania v jednotlivých špeciálnych vedách. Skúmala sa v nich poznávacía funkcia modelovania z hľadiska formálnej metodológie, základné princípy a charakteristiky budovania syntaktických a sémantických modelov [PhDr. J. Szomolányi, CSc., Katedra logiky FFUK], pravdepodobnostné modely a ich vzťah k stochastickým procesom, problémy modelového rozhodovania [PhDr. J. Švihran, CSc., Ústav filozofie a sociológie SAV]. Zvláštna pozornosť bola venovaná niektorým filozofickým a metodologickým problémom matematického modelovania [PhDr. I. Zapletal, CSc., Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV], možnostiam a perspektívam matematického modelovania [RNDr. K. Nemoga, Matematický ústav SAV], ako aj aktuálnym problémom výpočtového modelovania a jeho využitia v súčasnej výpočtovej technike [RNDr. J. Kelemen, CSc., Katedra kybernetiky Prírodovedeckej fakulty UK].

Väčšina koreferátov sa však zaoberala využitím modelov a metódy mode-

lovania v spoločenských vedách. Rozoberala sa úloha matematických modelov v sociologických výskumoch, predovšetkým ich úloha v procese verifikácie a tvorby sociologických teórií [A. Ritomský, CSc., Ústav filozofie a sociológie SAV], metodologické problémy sociologického modelovania so zameraním na prognostické modely [PhDr. J. Schenk, CSc., Katedra sociológie FFUK]. Skúmala sa úloha a možnosti modelov v plánovaní národného hospodárstva (Ing. I. Milko, CSc., Ekonomický ústav SAV), metodologické východiská výskumu dejín a aplikácia metódy modelovania v historických vedách (PhDr. D. Čierna, CSc., Ústav historických vied SAV), niektoré aktuálne metodologické problémy modelovania, ako aj využívanie modelov v súčasnej jazykovede (prof. PhDr. J. Horecký, DrSc., Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV), v literárnej vede, kde sa prostredníctvom modelových systémov skúma štruktúra literárneho diela (PhDr. N. Krausová, CSc., Literárnovedný ústav SAV). Analyzovali sa možnosti a dosiahnuté výsledky modelovania synchronných a diachronických systémov v národopise (PhDr. Z. Rusnáková, CSc., Národopisný ústav SAV), niektoré metodologické aspekty modelovania vo vedách o štáte a práve (PhDr. A. Pojezná, CSc., Ústav štátu a práva SAV), ako aj možnosti a obmedzenia modelovania psychických javov v súčasnej psychológii, kde sa v tejto metóde využívajú dosiahnuté výsledky rôznych vedných oblastí — od matematickej štatistiky až po tzv. „umelú inteligenciu“ (PhDr. I. Ruisel, CSc., PhDr. Z. Ruiselová, CSc., Ústav experimentálnej psychológie SAV).

Ako ukázala veľmi bohatá a zároveň podnetná diskusia k referátu a k jednotlivým koreferátom, teória modelov a metóda modelovania si už našli svoje pevné miesto vo vedeckom poznaní. Samozrejme, existuje ešte mnoho otvorených problémov — nejednoznačnosť v pojmovom aparáte, nerozpracovanosť niektorých východiskových princípov atď., čo často vedie k názorovým kolíziám pri diskusiách zástupcov jednotlivých špeciálnych vied. Ukázalo sa, že úspech aplikácie metódy modelovania je veľmi závislý od úrovne rozvoja tej-ktorej vednej disciplíny, od úrovne a možností zavádzania formálnych metód, ale tiež, čo bolo zvlášť zdôraznené, od prípravy kádrov pre jednotlivé vedné oblasti.

Sympóziium zároveň ukázalo na potrebu ďalšej tvorivej spolupráce zástupcov jednotlivých špeciálnych vied pri rozpracovávaní filozofických a metodologických problémov vedeckého poznania, pri realizácii určitej syntézy a zovšeobecňovania dosiahnutých parciálnych výsledkov. Ideálnym sa ukazuje vytváranie interdisciplinárnych tímov, ktoré by dokázali zjednocovať úsilie mnohých vedných oblastí pri riešení aktuálnych problémov metodológie vedeckého poznávania.

Na sympóziu sa tiež demonštrovali možnosti, ohraničenosť, ako aj špecifikum metódy modelovania v rámci komplexu metód vedeckého poznávania. Väčšina vystupujúcich dokazovala, že aj napriek komplikovanosti súčasného formálneho aparátu je metóda modelov a modelovania principiálne aplikovateľná a efektívna vo všetkých oblastiach vedeckého poznávania. Tým sa zároveň znovu potvrdila opodstatnenosť a nevyhnutnosť interdisciplinárnych podujatí pri riešení aktuálnych problémov vedeckého výskumu určených štátnym plánom vedeckého výskumu.

Ján Dubnička